

سرائیکی گیت دا موضوعاتی مطالعہ THEMATIC STUDY OF SARAIKI SONG

- **Ateeq Ul Rehman**
M. Phil Saraiki, Department of Saraki BZU Multan
Email: ateeq7653766@gmail.com
- **Iqra Sabir**
M. Phil Department of Saraki BZU Multan
iqrasabirfp@gmail.com
- **Waqar Aslam**
M. Phil Saraiki, Department of Saraki BZU Multan
waqarr.bhatti@gmail.com

Abstract:

Whenever human thoughts or emotions were influenced by anything, the spontaneous words spoken by humans turned into songs. These songs, born from the human voice, gave rise to melody and rhythm. Songs became an essential part of human life and opened a new path of expression. The aspects of intense emotions that humans preserved within songs eventually became their themes. Thus, the song became a purely human genre, and every community in the world created songs in its own way. In the literature of all languages, songs can be found. Saraiki songs have been sung for centuries. Many of these songs either took the form of folk songs or gradually disappeared over time. In Saraiki literature, most songs are found as part of folk literature. When the publication of Saraiki literature began in the second decade of the twentieth century, Saraiki songs also started to appear both individually and in collected forms. Saraiki songs exist in various forms. The major themes of Saraiki songs include separation and reunion, regional identity, sorrow and longing, politics, and other cultural subjects. With their unique themes, linguistic richness, and expressive vocabulary, Saraiki songs have earned a distinct place in world literature.

Keywords:

Saraiki, Saraiki Literature, Saraiki Song, Saraiki Songwriting, Types of Saraiki Songs

تلخیص:

جہاں وی انسان، انسان دی سوچاں اتے جذبات کوں کہیں شے متاثر کیتا انسان بے ساختہ جیڑھے بول۔ ولے اوگیت بنے۔ اے اوگیت انسانی آواز بن جنہاں سازاتے سُر کوں جنم دتا۔ گیت انسانی زندگی دا خاصا بن انسان کوں جیون دی ہک نویں دگ دکھائی۔ انسان گیت وچ اپنے شدت جذبات دا جیڑھا پہلور کھیا اوگیت دے موضوع بن گئے۔ گیت خالصتاً انسانی صنف بن گیا اتے دنیا وچ آباوہر انسان گیت آکھے۔ دنیاوی تمام زبانوں دے ادب وچ گیت ملدن۔ سرائیکی گیت صدیاں توں آکھے ویندے پتہ جیندے وچوں اکثریت گیت پاتاں لوک گیت دی شکل اختیار کر گئے یا ول انہاں گیتاں اپنا وجود ہی وقت دے نال نال ختم کر ڈتے۔ سرائیکی ادب وچ گیتاں دی زیادہ تر تعداد لوک ادب دی شکل وچ ملدی ہے۔ ایہویں صدی عیسوی دے ڈو جھے عشرے وچ جڈاں سرائیکی ادب دی اشاعت دا سلسلہ شروع تھیا تاں سرائیکی گیتاں دی اشاعت وی انفرادی اتے مجموعی سطح تے متعارف تھئی۔ سرائیکی ادب وچ گیت مختلف شکلاں وچ ملدن۔ سرائیکی گیت دے بنیادی موضوعات وچ ہجر و فراق، مقامیت، سوز و گداز، سیاست اتے ڈو جھے وسیبی موضوعات ملدن۔ سرائیکی گیت اپنے منفرد موضوعات، زبان دانی اتے لفظیات دی بدولت عالمی ادب وچ اپنا نویکا مقام بنائے۔

کلیدی الفاظ: سرائیکی، سرائیکی ادب، سرائیکی گیت، سرائیکی گیت نگاری، سرائیکی گیت دی اقسام

ادب انسان دے جذبات، احساسات تے خواہشات دے بیانیے دا ناں ہے۔ انسان اپنی زندگی وچ بہوں سارے نظارے ڈیہدے اوکں مختلف حالات دا سامنا تھیندے۔ ایندے خیالات، جذبات تے احساسات معاشی تے معاشرتی رویاں کنوں متاثر تھیندن۔ معاشرتی تے عصری تقاضے انسان کوں زندگی دے حالات تے مختلف موضوعات اختیار کرن تے مجبور کریندن۔ انسان زندگی دے مختلف مسائل تے پہلواں کوں اپنے بیان دا مقصد بنیندے تاں ایں مقصد کوں ادب دے موضوعات آکھیا ویندے۔ سرائیکی شاعری دی قدامت سرائیکی زبان جتنی ہی قدیم سمجھی ویندی ہے۔ سرائیکی زبان دی لوک شاعری کوں ڈیکھوں تے ملن آلے آثار قدیمہ دی جانچ پڑکھ کوں سامنے رکھوں تاں سرائیکی شاعری دا ابتدائی دور موجودہ دور کنوں پنج توں ست ہزار سال قدیم ملدے۔ سرائیکی شاعری دے ابتدائی دور کوں مذہبی شاعر ی دا دور آکھیا ویندے تے ایں دور دی شاعری کوں تے ایندے موضوعات کوں مذہب تے مذہبی بیان تے عقیدت

تے بیان دا ناں ڈٹا ویندے۔ سرائیکی گیت وی اتنا ہی قدیم ہے۔ جتنی قدیم سرائیکی شاعری ہے۔ اس وقت تک محققین ادب اپنی تحقیق دے مطابق اس امر دی مکمل تصدیق نہ کر سگے جو پہلے پہل سرائیکی شاعری دی ابتدا کڈاں تھئی تے سب توں پہلے شاعری دی کیڑھی صنف کوں پیش کیتا گیا ہوسی۔ گیت دی تعریف تے ایندی وجہ تخلیق کوں سامنے رکھوں تاں اے اندازہ تھیندے۔ جو گیت ہی بئی جیڑھا سب توں پہلے انسان بطور ادب استعمال کیتا۔ محبت انسان دا ہک فطری عمل ہے تے گیت اس محبت دے اظہار تے محبت دی کیفیات کوں بیان کرن دا ناں ہے۔ گیت دی ابتداء بارے میرا جی اس طرحاں دے نال رقمطراز ہن:

"چاند کو نگاہوں سے اوجھل رکھ کر قدرت گیت بناتی ہے۔ دیکھتے نہیں ہو...؟ جب رات بیت جاتی ہے، چاند چھپ جاتا ہے تو صبح سویرے سورج اپنی کرنوں کے گیت سے دھرتی کے سینے پر ایک گونج پیدا کر دیتا ہے۔ ڈالیوں پر پنچھی چہچہاتے ہیں اور قدرت کے یہ گیت سن کر ہمارا دل بھی گانے لگتا ہے۔"

گیت ہی ہماری زندگی کا رس ہیں۔ جیسے دھرتی پر ساون آتا ہے۔ ہماری زندگی پر بھی چار دن کے لیے بسنت رت کی بہار چھا جاتی ہے۔ کوئی من موہنی صورت من کو بھا جاتی ہے جب دنیا پریمی اور پریم کو ملنے نہیں دیتی تو دل کا ساز تڑپ اٹھتا ہے اور قدرت گیت بناتی ہے۔" (۱)

گیت دے آغاز تے انسانی زندگی وچ گیت دی آمد دے حوالے نال میرا جی لکھن:

"سب سے پہلے آواز بنی، آواز کے اتار چڑھاؤ سے سر ہے۔ سروں کے سنجوک سے بول نے جنم لیا اور پھر راگ کی ڈوری میں بندھ کر یہ بول گیت بن گئے۔ یہ جنم جنم کے بندھن ٹوٹے، تب جا کے گیت نے مکتی پائی۔" (۲)

سرائیکی گیت دا آغاز وی سرائیکی شاعری دے ابتدائی دور وچ تھی گیا ہئی۔ سرائیکی شاعری دے آغاز دے دور دی شاعری کوں لوک شاعری دا ناں ڈٹا گیا تے لوک شاعری توں بعد سب توں زیادہ مقبول صنف گیت دی ہی ہئی۔ ڈاکٹر سجاد حیدر پرویز اپنی کتاب "مختصر تاریخ زبان و ادب سرائیکی" وچ سرائیکی گیت دے متعلق اپنی رائے پیش کریندیں بوئیں لکھن:

"لوک شاعری کے بعد کے دور میں گیت کو بطور تخلیقی صنف کے لیا گیا۔ اکثر سرائیکی شعری مجموعوں میں قابل ذکر مقدار میں گیت شامل کیے جاتے رہے۔" (۳)

سرائیکی گیت دی روایت کوں ادب دی شکل وچ پنج کنوں ست ہزار سال قدیم ہے۔ مگر سرائیکی گیت باقاعدہ طبع شدہ حالت وچ ۱۹۹۰ء دی دہائی دے بعد ملدن۔ اس توں پہلے سرائیکی گیت مختلف شاعران دی شعری مجموعیاں وچ شامل بن۔ مگر باقاعدہ گیت تے مشتمل کوئی وی کتاب یا مجموعہ سامنے نا آیا، مگر اس توں بعد باقاعدہ گیتاں تے مشتمل مجموعے وی سامنے آئے۔

سرائیکی گیت دی کتاباں دی اشاعت موجب ڈاکٹر سجاد حیدر پرویز رقمطراز ہن:

"۱۹۹۴ء سے پہلے بھی یہ گیت شعری مجموعوں میں موجود ہیں۔ مثلاً ۱۹۹۶ء میں شائع ہونے والے امان اللہ ارشد کے مجموعہ "سیک دا سانوں" میں گیت شامل تھے۔ مگر پچھلے پندرہ سالوں میں گیت کے باقاعدہ اور مرتبہ مجموعے بھی سامنے آنے لگے ہیں اور شعری تحقیقات میں گیت اور لوک گیتوں کی مختلف اصناف پر طبع آزمائی کی جا رہی ہے۔" (۴)

جدید دور دے سرائیکی گیت دے موضوعات جدیدیت تے جدید سوچ دے حامل بن۔ جبکہ سرائیکی لوک گیتاں دے موضوعات ثقافتی تے تہذیبی بن۔

سرائیکی شاعری دی گیت دے سرمایہ کوں گول پھروں تے پڑھوں تاں انہاں گیتاں وچ مندرجہ ذیل موضوعات شامل ہن:

- * حسن و عشق
- * ہجر و فراق
- * یار دی بے وفائی
- * سیاسی تے سماجی
- * معاشی و معاشرت
- * ملی گیت
- * غربت تے بد حالی
- * مقامی رسومات
- * اظہار محبت
- * قول و قرار

حسن و عشق:

حسن دے لغوی معنی دلکش انفرادیت دے ہن۔ دنیا دے ہر اوں نظارے کوں جیکوں ڈیکھ دل خوش تھیندے۔ اوکوں حسن آکھیا ویندے۔ شاعری دا ہک وڈا موضوع حسن ہے تے اے حسن ہی ہوندے جیڑھا عشق دی بنیاد بندے۔ سرائیکی گیت دا ابک وڈا موضوع حسن و عشق ہے۔ سرائیکی دے لوک گیت ہووے تے بھانویں گیتاں دے مجموعے

انہاں وچ گیتاں دا ہک وڈا موضوع حسن و عشق ہے۔ شاعر اپنے محبوب دی تعریف کریندے تے اپنے محبوب دے حسن دا دیوانہ نظر آندے۔ سرائیکی گیت دے وچ حسن و عشق دا بیان گوڑھے انداز نال ملدے۔ مقبول سمیجہ آبادی دے ہک گیت کون ملاحظہ فرمائو۔ جیندے وچ گیت نگار اپنے محبوب دے حسن دا ذکر کریندے:

گورا رنگ ہلیاں اکھیاں
سوہنے ہونٹ گلابی
کڈ کے لے گئی دل اساڈا
تیری سوہنی ٹور نوابی
وے سجنّا سوہنی ٹور نوابی
روائی رکھنائیں وے ستائی رکھنائیں (۵)

اشرف حسین کشور دا شمار سرائیکی شاعری دے نامور گیت نگاراں وچ تھیندے انہاں اپنے گیت وچ جتھاں ہجر فراق کون بیان کیتے ، اتھائیں او محبوب دے حسن کون وی سوہنے انداز دے نال بیان کریندن تے اوندے عشق وچ اپنی کیفیت کون وی بیان کریندن ۔

انہاں دے گیت دا ہک بند ملاحظہ فرماو:

تیڈا اچا لمبا قد توں تاں سوہنی ہیں بے حد
تیکوں نخرے کرنا آندے ہن

کر نخرے تیکوں ٹھہندے ہن (۶)

تیڈی مُسک تے پھل شرماندے ہن
تیڈے قدمیں آکے ڈھاندے ہن

اساں باغ بہاریں توں سنی وڈے ہیں (۷)

سرائیکی گیت نگاری دا ہک وڈا تے معتبر ناں سنی شوکت بھٹی دا ہے۔ شوکت بھٹی شاعر ہوں دے نال بنال گلوکارو ی ہن۔ او گیت لکھدے وی ہن تے خود گاندے وی ہن۔ انہاں دے گیتاں وچ مقامیت دا عنصر ملدے تے موضوعات مقامی ہن۔ شوکت بھٹی اپنے گیتاں وچ ہجر و فراق، محبوب دی بے وفائی، غربت تے معاشی بد حالی تے حسن و عشق کون بنیادی موضوعات بنا تے پیش کیتے۔

شوکت بھٹی دے ہک گیت وچوں اقتباس ملاحظہ فرمائو۔ جیندے وچ او محبوب دے حسن کون بیان کریندن:

بتھ وچ شیشہ چا تے کنگھی جیلے ڈیندی ہے
سوہنے سوہنے دلاں کون پچھتے ولیندی ہے
متھے اتے ٹکا لا تے لگدی معیاری ہے
سوہنیاں ودھ سوہنی لگدی پیاری ہے (۸)

سرائیکی گیت دا ہک وڈا حسن دے بیان دے نال عشق وی ہے۔ عشق کون شاعری دی بنیاد اکھیا ویندے تے اے عشق ہی ہوندے ۔ جیہڑا گیت دی تخلیق دی وجہ بندے ۔ ماہرین ادب دے مطابق گیت اظہار محبت تے عشق دا ناں ہے۔ سرائیکی شاعری وچ عشق دے اظہار تے کئی گیت ملدن۔ جنہاں دی تعداد متعین کرن ناممکن کم ہے۔

اشرف حسین کشور دے گیت وچوں ہک اقتباس ملاحظہ فرماو:

بیمار عشق ہاں شفاء ودا گولینداں
جیہڑے راہ توں او گزر گئے او رراہ ودا گولینداں

اوندے سول نت سوا ہن اے بار بے پناہ ہن
گلیاں دے ککھ کلنجر این گالھ دے گواہ ہن
اج توڑیں اوس سجن دی رضا ودا گولینداں (۹)

سرائیکی گیت نگاری وچ ہک روشن ناں سنی صادق تھپیم دا وی آندے۔ صادق تھپیم دے گیت سرائیکی تہذیب و شناخت کون بھرپور تے مقامی موضوعات دے حامل ہن۔ انہاں دے گیتاں دا ہک وڈا موضوع عشق ہے تے عشق دا اے بیان انہاں دے گیت وچ جاہ جاہ تے نظر دے۔

انہاں دے ہک گیت وچوں اقتباس ملاحظہ کرو:

پیار والی چول کوئی تاں چول سانول آ
رس بھریاں مٹھیاں بولیاں بول سانول آ

سچی پچھیں اکھ دا توں تارا لگدا ہیں

قسم ہے خدا دی ڈاڈھا پیارا لگدا ہیں

ککھیں وانگوں راہیں نہ تو رول سانول آ
رس بھریاں مٹھیاں بولیاں بول سانول آ (۱۰)

ہجر و فراق:

عشق و محبت انسانی حیات دا مقصد ہے۔ محبت وچ جتھاں محبوب دا قرب میسر آندے۔ اتھائیں ہجر تے فراق کوں وی زندگی وچ محبت دا ہک اہم ترین عنصر تصور کیتا ویندے۔ سرائیکی شاعری ہووے یا ول دنیا دی کہیں وی زبان دی شاعری ہووے۔ ہجر تے فراق دا بیان، قربت تے ڈوجھے موضوعات کنوں زیادہ ملدے۔ ہجر تے فراق وچ مبتلا انسان خالی، بے رونق تے بے بسیا بسپا نظر آندے۔ اوندے دل وچوں جیڑھی آہ نکلدی ہے۔ ا و شاعری بندی ہے۔ اے شاعری غزل دی صورت وی تھی سگدی ہے تے گیت دی صورت وی تھی سگدی ہے۔

گیت دی بنیادی تعریف تے ایندے لوازمات بارے غور کروں تاں ساکوں گیت د اہم ترین موضوع جتھاں اظہار عشق و محبت ملدے، اتھائیں محبت وچ پیدا شدہ کیفیات وی ایندا اہم ترین عنصر تصور کیتے ویندن۔ سرائیکی گیت دا ہک وسیع ذخیرہ ہجر و فراق دے موضوع تے مشتمل ملدے۔ سرائیکی گیت بارے این آکھیا ونجے تاں غلط نہ ہوسی جو سرائیکی گیت داپنجاہ فیصد ہجر و فراق تے ہے تے باقی پنجاہ فیصد باقی ماندہ موضوعات دی ترجمانی کریندے ہجر و فراق دا باہن سرائیکی گیت دا سوہنپ ہے۔

سرائیکی گیتاں دے کجھ گیت نگاراں ہجر و فراق کوننمایاں انداز دے نال پیش کیتے۔ انہاں دے کلام دی اے انفرادیت انہاں کوں باقی گیت نگاراں کنوں ممتاز کریندی ہے۔ انہاں گیت نگاراں وچ ہک سنجاپو ناں صوفی فیض محمد دلچسپ دا وی آندے۔ صوفی فیض محمد دلچسپ دے ہک گیت دا اقتباس ملاحظہ فرمائو:

رات ڈھلی تے یار نا آیا کلہڑی پئی کرلانو
چن دی چپ ہے تارے چپ ہن کیندے نال الانواں

سانول سوہنا ہے من موہنا کر گئے بے پرواہی
میں مٹھڑی دے جاگن دی اے ڈیوئے رات گواہی
اُوئے تاں دلدار رسیلا پیار دی بینگھ رساواں (۱۱)

منیرن بلوچ دا تعلق جلال پور پیر والا دے نال ہے۔ سرائیکی گیت نگاری وچ منیرن بلوچ دا نویکا تے سنجاپو ناں انہاں دے گیتاں وچ ہجر و فراق دا موضوع اہمیت دا حامل ہے۔ منیرن بلوچ دے ہک گیت دا اقتباس ملاحظہ فرمائو۔ جیندا موضوع ہجر تے فراق ہے۔

روواں تے کرلانو بیٹھی گھن گھن تیڈا ناں
بلوچا کڈھ گئیں میڈاں ہاں کڈھ گئیں میڈاں
کوئی نی سندا کوک ڈکھی دی نا کوئی ونجے دھاں
بلوچا کڈھ گئیں میڈاں ہاں کڈھ گئیں میڈاں (۱۲)

شاکر شجاع آبادی جدید سرائیکی شاعری دا ہک وڈا شاعر ہے۔ شاکر دی شاعری دا زیادہ حصہ غزل تے ڈوبڑے تے مشتمل ہے۔ مگر این سب دے باوجود شاکر ڈوجھی اصناف ادب وچ وی خود آزمائی کیتی ہے۔ شاکر شجاع آبادی دے گیت دا ہک وڈا موضوع ہجر تے فراق ہے۔ ایندے علاوہ معاشی بد حالی تے غربت کوں وی شاکر اپنی شاعری دا ہک اہم ترین موضوع بناتے پیش کیتے۔ شاکر دے ہک گیت وچوں اقتباس ملاحظہ ہووے:

اوندیاں مونجھاں مار مکایا
بے پرواہ کوں ترس نہ آیا
میڈا رورو پس گئے چولا
او ڈوں گالھ نی سندا ڈھولا
بے پروا کوں ترس نہ آیا (۱۳)

شاکر شجاع آبادی دے ہک بئے گتی دا اقتباس ملاحظہ فرماو:

تیڈی مونجھ اچ مونجھی رہ رہ کے
مک ہنجوں گئے ہن ویہہ ویہہ کے
ایویں تانجھ اچ عمر وبا گئی ہے
میڈے سر وچ چاندی آ گئی ہے
تیڈے رستے دے وچ بہہ بہہ کے (۱۴)

سرائیکی گیتاں وچ بیا معتبر ناں مصطفیٰ شانی دا آندے، مصطفیٰ شانی دے گیت دے موضوعات تل وطنی ہن۔ انہاں دے گیتاں وچ ہجر و فراق تے ڈکھ دا عنصر گوڑے انداز دے نال ملدے۔

گیت دا ہک اقتباس ملاحظہ فرماو:

گزر گئے کئی سال وہ اللہ سئیں
ڈھولا رس گئے میڈے نال وو اللہ سئیں

کراں نت کنگھیاں سنواراں بیٹھی وال
متاں ول آوئے ساڈے دھولے کون خیال
تھیاں رو رو اکھیاں لال وو اللہ سئیں (۱۵)

اکرم قریشی دا تعلق ماٹھ احمدائی ڈیرہ غازی خان دے نال ہے۔ اکرم قریشی کون بطور شاعر ، محقق ، ادیب، ترجم تے نقاد سرائیکی ادب وچ ہک منفرد مقام حاصل ہے۔ اکرم قریشی ہر صنف شاعری وچ طبق آزمائی کیتی ہے اکرم قریشی دی شاعری دا ہک وڈا حصہ سرائیکی گیتاں تے مشتمل ہے۔ اکرم قریشی دے گیتاں دے موضوعات وچ ہک وڈا موضوع ہجر تے فراق دا وی ہے۔ انہاں دے ہک گیت دا اقتباس ملاحظہ کرو:

بے ترس کڈاہیں درس ڈکھا
بن دلڑی کون ارمان سجن
جہیں ڈینہہ دا توں مکھ موڑ گیں
تھنے ویڑھا گھر ویران سجن
تیڈی ناز ادا میڈی دل لٹ گئے
تیڈے جو ر جفا تن من چٹ گئے
بے آب مچھلی دے وانگ سدا
پنی ٹڑپے میڈی جان سجن (۱۶)

سرائیکی گیت نگری وچ ہک ناں مشتاق ڈلے والوی دا آندے مشتاق ڈلے والوی دے گیت دے موضوعات روایتی ہن۔ اوندے موضوع وچ ہک اہم تے وڈا موضوع ہجر تے فراق ہے۔ انہاں دے گیت دا ہک اقتباس ملاحظہ فرماو:

ہجر دی رات آ گئی ہے ڈوہیں روسوں تے رج روسوں
جرائیاں آ کے پا گئی ہے ڈوہیں روسوں تے رج روسوں
تیڈی تصویر چا بابھسوں
تے روح اپنا وندلابھسوں
ولا حیلے لہا بابھسوں
ڈوہیں روسوں تے رج روسوں
بے وفائی:

سرائیکی شاعری دا ہک وڈا موضوع یار دے بے وفائی ہے۔ محبت وچ محبوب دی بے وفائی کون بئیادی حیثیت حاصل رہی ہے۔ اے ممکن وی کائنی - جو ہک انسان مکمل طور تے کہیں ول ڈوجھے انسان دے تابع تھی ونجے۔ محبوب دی نافرمانی کون ہمیشہ محب نے بے وفاں دا ناں ڈتے۔ سرائیکی گیت دا ہک موضوع یار دی بے وفائی دا اظہار وی ہے۔ سرائیکی گیت وچ محبوب دی بے وفائی کون باقاعدہ ہک موضوع دی حیثیت حاصل رہی ہے۔ یار دی بے وفائی دا صدمہ واقعی ہک وڈا صدمہ ہوندے۔ این صدمے دے تناظر وچ انسان اپنی کیفیات کون جیہڑے انداز دے نال پیش کریندے۔ وکوں ہک خاص ترتیب لا تے شاعری دی شکل ڈتی ویندی ہے۔

ڈکھ ، ہجر و فراق تے بے وفائی انہاں موضوعات کون جے ہکی کیفیت دے وچ گھنوں تاں انہاں کون سمجھن وچ زیادہ آسانی راہندی ہے یار دی بے وفائی دا ذکر شاعری دا ہک موضوع ہے۔ بلکہ شاعری دی ہک بئیادی وجہ وی ہے۔ سرائیکی گیت وچ این موجد دا ہک وڈا حصہ شامل رہیے۔ سرائیکی گیت وچ ہک معتبر ناں مظہر نیازی دا ندے۔ مظہر نیازی دا تعلق میانوالی دے نال ہے تے انہاں دے زیادہ تر گیت مشہور گلو کار عطا اللہ خان عیسیٰ خیلوی گائے ہن۔ مظہر نیازی دے گیتاں وچ محبوب دی بے وفائی دا ذکر کثرت دے نال ملدے۔

انہاں دے گیتاں وچوں ہک نمونہ کلام دے گیت دا اقتباس ملاحظہ کرو:

سنگتی پرانے بھل کے میں جنے
نواں یار ونج بنیا ئی
کیہڑا پیار ڈھا یا ئی

مرضی دا سودا کر کے چھلے اپ تئیں وٹائے ہن
اکھیاں ملائیاں ہانی ، بابواں دے ہار پائے ہن

بچپن وسار چھوڑائی وعدہ وی چا بھلایا ہائی
کیڑھا پہاڑ ڈھایا ہائی (۱۸)

سرائیکی گیت وچ ہک بیا معتبر ناں کاشف چوہان دا آندے۔ انہاں دا صل ناں غلام یسین ہا تے کاشف بطور تخلص ورتیندے ہن۔ کاشف چوہان دا تعلق ڈیرہ غازی خان دینال ہئی تے او جگ مشہور شاعر رمضان طالب تے عزیز شاہد جہیں شعراء دا شاگرد ہے۔ کاشف چوہان دی شاعری دقا ہک وڈا حصہ گیت تے مشتمل ہے تے انہاں دے گیتاں دا ہک وڈا موضوع یار دے بے وفائی ہے۔
انہاں دے ہک گیت وچوں اقتباس ملاحظہ فرمائو:

خدا کولوں دوعا منگداں
رُٹھا ڈھولا ولا منگداں
میں کہیں کون پیار کر بیٹھاں
دلوں اقرار کر بیٹھاں
خطا تھئی ہے سزا منگداں
اے بہوں ظالم زمانہ ہے
تے دل شادا دیوانہ ہے
ايندے لئو آسراء منگداں
جے چن دی دید تھی پوئے
میڈی ول عید تھی پوئے
ايندے باجھوں میں کیا منگداں (۱۹)

سرائیکی گیت نگاری وچ ہک ناں مقبول سمیجہ آبادی دا وی آندے۔ مقبول سرائیکی گیتی نگاری وچ نویکلا مقام رکھیندے۔ ائندے گیت تقریباً زندگی دے تمام موضوعات موجود ہن تے انہاں گیتاں کون مختلف گلوکاراں اپنی آواز وچ گایا وی ہے۔ مقبول دے گیت مختلف اوقات دے وچ پاکستان سمیت دنیا بھر دے مختلف اداریاں اپنی سرپرستی وچ رکارڈ وی کرائن تے نشر وی کیتن۔ انہاں دے گیت زیادہ تر ریڈیو پاکستان بہاولپور تے ریڈیو پاکستان ملتان تون شائع تھن۔ این تون علاوہ پاکستان ٹیلی ویژن ملتان دی طرفوں وی انہاں دے گیت نشر کیتے ویندے رہ گین۔ مقبول دے گیتاں وچ ہک موضوع یار دی بے وفائی دا وی ہے۔
مقبول دا ہک گیت بطور نمونہ کلام ملاحظہ فرماو:

گول گھنساں ، گول گھنساں وفا کون گول گھنساں
کچھاں وچ چا گودڑی پیساں ہتھیں وچ کشکول
سیس فقیری گل چا پیساں ڈکھ سفران دے سینے لپساں
کوئی جو کاوڑ نال الیسی میں چا اپنی سیسی نویساں
سوہنے ڈھول ملن دی خاطر جی جی کر کے بول گھنساں (۲۰)

سرائیکی شاعری وچ گیت نگاری دے عنوان دے نال گالہ تھیوئے تاں مجید انجم یاروی دے ناں گھدے بغیر ادھوری راہندی ہے۔ مجید انجم سرائیکی گیت کون نویں سوچ تے نویں فکر دے نال روشناس کراون آلا شاعر ہے۔ ایندی شاعری وچ نویں موضوعات تے نویں فکر دی جھلک ملدی ہے۔ مجید انجم دے گیتاں دا ہک وڈا موضوع یار دی بے وفائی تے ہجر و فراق وی ہے۔ انہاندے گیتاں کون متعدد مقامی گلوکاراں گائے تے اپنی آواز وچ یکارڈ وی کرائے ، مجید انجم دے گیت سرائیکی گیت نگاری وچ ہک بہترین اضافہ ہن۔
انہاں دے ہک گیت دا اقتباس بطور نمونہ کلام ملاحظہ فرمائو:

ابدا بانویں چھوڑ نہ ویساں چا کے قسماں چھوڑ گین
کیڑھا میں تون جرم تھیا ہے ، کیں گالھوں منہ موڑ گین
میکوں تاں اعتبار بہوں ہئی تنیں جہیں ڈھولے اُتے
ٹھپسی کڈا بیوں نہ اون ڈیسیں پیار دے چولے اُتے
پاو میں تون سیپ نی سگدے ٹک جیڑھا ادھروڑ گین (۲۱)

سرائیکی گیت دی روایت مستری ارشاد دے گیت دے بغیر ادھوری راہندی ہے۔ مستری ارشاد او شاعر ہے۔ جیں سرائیکی گیت کون روایتی طرز تون کڈھ تے نویں دگ ٹورینے۔ مستری ارشاد دا تعلق ضلع لودھراں دینال ہے تے او شاہد شاہ شاہد دے شاگرد ہن۔ مستری ارشاد دے گیت کون ڈیکھونتیاں ساکون نویں سوچ ڈیکھن کون ملدے۔ مستری ارشاد دے گیت دے موضوعات وچ ہک وڈا موضوع محبوب دی بے وفائی دا وی ہے۔ محبوب دی بے وفائی او امر ہے۔ جیندی بدولت شاعر شاعری کریندے۔
مستری ارشاد دے ہک گیت دا نمونہ کلام ملاحظہ فرمائو:

بے درد مابی کیتو بے وفائی
جیویں تیں چا کیتی ٹھاندی نہ ہائی
ساکوں لاتونی چن کوڑے لاوئے
چا قسماں آکھوینیں نال پیار بے
کن گئی او تیڈا وعدہ وفائی

ہے در د مابی کیتو بے وفائی (۲۲)

نوبہار دولتانہ سرائیکی شاعری وچ منفرد مقام رکھیندن۔ انہاں دی شاعری اردو ، پنجابی تے سرائیکی زبان وچ موجو ہے۔ نوبہار دولتانہ تقریباً ہر صف ادب وچ شاعری کیتی ہے۔ نوبہار دولتانہ دے لکھے ہوئے گیت متعدد گلوکاراں گائین تے اے گیت کئی اداریاں توں نشر و ی تھی چکن۔ نوبہار دولتانہ دی شاعری دا ہک وڈا موضوع یار دے بے وفائی ہے ۔ این توں علاوہ انہاں دی گیت نگاری بارے آکھیا ونج سگدے جو انہاں سرائیکی گیت کون نویاں راہیں ڈکھلائین۔ نوبہار دولتانہ دے ہک گیت وچونوچوں اقتباس ملاحظہ فرمائو:

بھل گئے او کیتے ہوئے قول تے قرار نوں
جمعہ تے خمیس ناں او آئے اتوار نوں
ٹک پئے او تساں کابنوں غیراں کول جانیاں
جگ وچ کیوں ساکوں ڈٹا ہوی رول جانیاں

ہجر فراق تیڈے کیتا مجبور اے
ہک واری مل میکوں ان کے ضرور اے
ککھاں وانوں میکوں نہ ایویں رول جانیاں
کیہڑی گلوں رُس گئے او میڈا ڈھول جانیاں (۲۳)

سیاسی تے سماجی:

انسانی زندگی دا اہم ترین حصہ سماجی تے سماجی معاملات وچ گزردے۔ انسان سماج بنیدے تے اے سماج انسان دی شناخت تے تہذیب کون پروان چڑھاوُن دا سبب بندن۔ سماج بنڈے تاں سماج دے معاملات کون پروان چڑھاوُن تے چلاوُن کیتے کجھ انتظامی لوک وی سامنے آندن۔ اے لوک سیاست کون ورت کے سامنے آندن۔ سیاست کہیں وی سماج وچ مہذب طرز حکمرانی دا ناں ہے۔ جیندے ذریعہ نال عام عوام وچونکوئی ہک یا چند افراد سماج دی فلاح و بہبود تے ترقی دی غرض دے نال اپنی جدوجہد کر یندن۔ سیاست انسانی زندگی دا ہک اہم ترین مشغلہ وی تصور کیتی ونج سگدی اے۔

انسان خوشی تے غم ڈوبیں صورتاں وچ جڈاں جذبات دی شدت توں گزردے تاں اوندا دل ، دماغ تے لاشعور توں جیہرے کلمات ادا تھیندن۔ اوکوں شاعری آکھیا ویندے تے شاعری دی اہم ترین تے قدیم صنف گیت اے۔ اے قیاس وی کیتا ونج سگدے جو سب توں پہلے شاعری گیت دی چکل وچ کیتی ویندی رہ گئی ہے۔ سرائیکی گیت وی قدیم صورت موجود ہن تے سرائیکی لوک ادب دا ہک وڈا حصہ سرائیکی گیتاں تے مشتمل ہے۔ کیوں جو سیاست زندگی دا اہم ترین عنصر ہے تے گیت انسان تے جذبات دی نمائندگی کریندن۔ ایہا وجہ ہے جو کہیں وی زبان دا ادب تے ادبی تاریخ لکھدیں ہوئیں ، سیاست کون ہک بہوں وڈا موضوع بناتے پیش کیتا ویندے۔

سرائیکی لوک گیت سیاسی پس منظر بارے ڈاکٹر مقبول گیلانی اپنی کتاب "سرائیکی زبان و ادب ایک تاریخ ایک جائزہ" وچ لکھدن:

"لوک گیت صدیاں سے سینہ بہ سینہ منتقل ہوتے چلے آ رہے ہیں۔ ان سے سرائیکی کلچر بھی نمایاں ہوتا ہے اور سرائیکی لوک ادب کی سیاست بھی سامنے آتی ہے اور ان گیتوں کے اندر سادگی نے اس کو چار چاند لگا دیئے۔" (۲۴)

سرائیکی زبان دے لوک گیت دو نظر بھنوائی ونجے تاں ایندے وچ متعدد گیت سماجی تے سیاسی منظر نامے تے وی ملدن۔ سرائیکی خطے دی مستقبل قریب دی ریاست، ریاست بہاولپور دا سرکاری قومی ترانہ جیندا عنوان "گھڑی ڈیندی ہان سنیہڑے" ہے وی ہک سماجی گیت ہے۔ این گیت کون ریاست وچ سرکاری سطح تے فوجیاں تے محافظاں کون گرماوُن کیتے وی روزانہ دی بنیاد تے چلایا ویندا ہا تے اج وی سرائیکی زبان تے ثقافت دے حوالے نال منعقد تھیوُن الی محفلاں وچ این گیت کون چلایا ویندے ۔

این گیت دے کجھ بول درج ذیل ہن:

مجید ساگر دا شمار سرائیکی زبان دے نامور تے منفرد اسلوب دے حامل شعراء وچ تھیندے۔ مجید امجد سرائیکی گیت کون نویاں راہیں ڈکھائین ۔ اوندے گیت دا موضوع اگرچہ جو عشق و محبت ہے۔ مگر او وطن تے وطن دی مٹی دے نال پیار کریندیں ہوئیں سیاسی تے سماجی عنوانات تے وی گیت لکھن۔ سرائیکی خطے دے لوکاں دی سرائیکی صوبہ کیتے سیاسی جدوجہد ہک طویل عرصے کنوں چلدی آندی ہے۔ این تناظر وچ مجید ساگر دا لکھیا ہویا ہک گیت وی زبان زد عام ہے۔

این گیت دے چند اشعار ملاحظہ کرو:

قوم سرائیکی نندر نا کرو تساں اکھیں بھالو...!

اے قوم سرائیکی...!

ڈور پتنگ دی اپئے ہتھیں رکھو ، آپ سنبھالو...!

اے قوم سرائیکی....!

ساڈی قوم دے وچ غدار بن وڈے وڈے لوکی
کوئی وزارت پیسہ گھن کے چپ کر گئے بن ذوقی

بنے دے ہتھ دو ڈیکھن چھوڑو اپنے چلھے بہا بالو....!
اے قوم سرائیکی....! (۲۵)

غربت تے معاشی بد حالی:

سرائیکی خطہ اگرچہ جو قدری وسائل دے نال مالا مال ہے۔ مگر ایندے مقامی واسی کونہمیشہ خطے دے وسائل دے استعمال تونمقتدر تے طاقتور قوتان دور تے محروم رکھے۔ مقامی بندے جڈاں وی اپنے حقوق تے وسائل دا مطالبہ کیتے تاں اوندی آواز کون ظلم و جبر تے طاقت دے نال نا صرف دباؤتا گئے۔ بلکہ اونکون نشان عبرت بٹاؤن دی کوشش وی کیتی گئی ہے۔ ایہا وجہ ہے جو اتھوں دا مقامی بندہ ڈنیہوں ڈنیہہ غریب تے معاشی بدحالی دا شکار تھی گئے تے مقتدر قوتان روز بروز سرمایہ دار تھیندیاں گین۔

سرائیکی خطے دے مقامی بندے دی غربت اوکون نسل در نسل ملدی آئی ہے۔ ایہا وجہ ہے جو مقامی بندے دی طرفوں تخلیق کیتے گئے ادب وچ غربت تے معاشی بدحالی دا ذکر وی ملدے۔ سرائیکی گیت دا ہک وڈا موضوع غربت وی ہے۔ اے غرب ہے جیندی بنیاد تے انسان یا سرائیکی خطے دا مقامی بندہ اپنی خواہشات کون تکمیل تک نی پُہنچا سگدا۔ اے غربت اوندی زندگی دی خواہشات دی تکمیل وچ سب توں وڈی رکاوٹ وی ہے۔ سرائیکی گیت دا ہک وڈا سرمایہ غربت تے معاشی بد حالی تے موضوع تے مشتمل ہے۔ نجف علی شاہ دا ہک گیت جیندے وچ او غربت تے معاشی بد حالی دا ذکر انہاں لفظان وچ کریندے۔

لیراں کتیراں کپڑے، سروں نگگا، پیروں واٹاں

تیڈے دیدار کیتے گلیاں دی خاک چھائاں

مجنوں نجف سیڈیسی ایوین نظر دی پٹی ہے

اوکھی تے بھانویں سوکھی زندگی گزردی پنی ہے (۲۶)

سرائیکی گیت دا موضوعات دے حوالے نال جائزہ گھنندیں ہوئیں اوندہ ہک وڈا موضوع غربت تیمعاشی بد حالی دا سامنے آندے۔ این طرحاں دے نال انہاں گیتاں وچ محب یا عاشق اپنے محبوب کون اپنی غربت بیان کریندا نظر دے تاں کتھائیں او عشق وچ ناکامی دی وڈی وجہ اپنی غربت کون وی قرار ڈیندا نظر دے تے اپنے محبوب کون بے وفا وی آہدا ہے۔

سرائیکی گیت وچ غربت دا اے بیانیہ مقامی بندے دا نوحہ بن تے سامنے آندے تے این طرحاں دے نال او وسائل تے نا جائز قابض قوتان دے خلاف بھرپور احتجاج کریندا وی نظر دے۔

مصطفیٰ مستو سرائیکی شاعری دی تقریباً تمام اصناف وچ طبع آزمائی کیتی ہے۔ مصطفیٰ مستودے گیتاں دا مجموع وطن پرستی، بجر و فراق، عشق و محبت ہے۔ اتھائیں او انہاں گیتاں وچ غربت تے معاشی بدحالی دا ذکر وی کریندے۔

مصطفیٰ مستو دا ہک گیت جیہڑا غربت تے معاشی بد حالی کونظاہر کریندے ملاحظہ فرمائو:

تساں ماڑیاں دے واسی تہاڈے اچے نے بنیرے

ساڈی ککھاں ہے جھگی ساڈے مٹیاں تے دیرے

سچی گالھ حضور ایڈا کرو نہ غرور

تساں ڈٹھا نی عروج کون زوال سوہنے او

تہاڈیاں سوہنیاں پوشاکاں ساڈے کپڑے تے لیراں

ساڈاکوئی نی ٹکائاں تہاڈیاں ڈھول نے جاگیراں

اینویں موڈ نہ بٹاؤ، ہک واری آزمائو

بونڈے گودڑی دے وچ وی نے لال سوہنے او (۲۷)

جید سرائیکی شاعری دا ہک معتبر حوالہ مہر اجمل خاموش وی ہے۔ اجمل خاموش سرائیکی شاعری کون جدید عصری تقاضیاں دے تحت ڈھالن وچ اپنا بھرپور کردار ادا کیتے۔ اجمل خاموش سرائیکی شاعری دی تقریباً کافی ساری تعداد کون اپنی شاعری دا حصہ بٹائے ایندے وچ غزل، نظم ڈوبڑہ تے گیت کون شمار کیتا ونج سگدے۔ اجمل خاموش دی شاعری دے موضوعات وچ تہذیب و ثقافت معاشرت، غربت تے معاشی بد حالی وغیرہ شامل بن۔

اجمل خاموش دے گیتاں وچوں ہک گیت جیندا موضوع غربت ہے، چند اشعار ملاحظہ فرمائو:

پکھیاں دے واسی، ساڈا اپنا نصیب اے

اللہ کرے شالا کوئی ہوئے نا غریب اے

بختاں دی چھاں تنینتے سدا تے نہ راہی

پکھیاں دے واسی اساں زر تان نی منگدے
پکھیاں وچ راہاں، اساں گھر تے نی منگدے
روسین بڑا غماں دا پہاڑ جدوں ڈھاسی

پکھیاں دے واسی، اساں پکھیاں دے واسی (۲۸)

سرائیکی گیت دا ہک وڈا موضوع غربت تے معاشی بد حالی ہے۔ سرائیکی گیت لکھن آلی شاعران دی ہک وڈی تعداد ایں موضوع تے گیت لکھن۔ ایں موضوع کوں اساں مقتدر طبقے دے خلاف شاعر دی مزاحمتی جدوجہد وی اکھ سگدے ہیں تے سرمایہ دارانہ نظام دے خلاف ہم عملی جدوجہد وی اکھیا ونج سگدے تے طبقاتی کشمکش کوں وی بیان کریندے۔
وطن پرستی:

وطن پرستی یا وطن دی محبت انسانی جبلت دا ہک تقاضا ہے جینکوں انسان غیر فطری طور تے شعوری تے لا شعوری بنیادیں تے پورا کریندے۔ وطن نال محبت انسان کوں وطن تے مرن مٹن تے وی مجبور کریندی ہے تے ایں محبت دے اظہار کیتے انسان اپنی تمام تر قوتیں کوں وی صرف کرن کون باز نی راہندا۔ سرائیکی شاعری دا ہک وڈا تے ضخیم سرمایہ ملی شاعری تے مشتمل ہے ایندے متعلق ڈاکٹر نصر اللہ خان ناصر اپنی کتاب "سرائیکی شاعری دا ارتقاء" وچ لکھن:

"سرائیکی زبان دی ملی شاعری کوں اساں ترائے وڈے حصیاں وچ تقسیم کر سگدے ہیں۔ برصغیر پاک و ہند وچ انگریزاں دے قدم جماون توں پہلے سرائیکی زبان دے شعری ادب وچ آپنے وطن دی محبت اسلامی ملی جذبات دی عکاسی تے غیر ملکی حملہ آوراں دے خلاف نفرت دا اظہار ملدے۔" (۲۹)

سرائیکی زبان و ادب دی جگ مشہور شاعرہ بہار النساء بہار آپنے منفرد شعری اسلوب تے موضوعات دی نال نویکلی سنجان دی حامل شاعری ہے۔ بہار النساء بہار دے سرائیکی شعری موضوعات وچ حسن و عشق، وطن پرستی، معاشرت تے ملی شاعری شامل ہے۔ بہار النساء بہار دی ملی شاعری اوندی وطن نال محبت دی عکاس ہے۔ بہار النساء بہار دے ملی گیتاں دے چند بول ملاحظہ فرماؤ:

سوہنی دھرتی پاکستان دی ہے
ساڈے سر تے چھاں اسمان دی
اساں آپ کوں آپ جویندے ہیں
نت پھل محبت دے چیندے ہیں
بھر خوشیاں جھولی پیندے ہیں
سب شوکت ایندی شان دی ہے
سوہنی دھرتی پاکستان دی ہے

(۳۰)

سرائیکی ملی شاعری دے حوالے نال خلیل احمد شادا مستوئی دا ناں آندے۔ خلیل احمد شادا مستوئی سرائیکی شاعری دا ہک گم گشتہ شاعر ہے ایندی شاعری وچ عشق، محبت، حسن پرستی تے ملی شعری موضوعات شامل ہن۔ وطن نال محبت انسانی فطرت دا تقاضا ہے۔ خلیل احمد شادا آپنے ایں محبت کوں بیان کریندے تان اوندے لفظاں دا ہیر پھیر ایں وطن پرستی کوں گیت دی صورت سامنے گھن آندے۔ خلیل احمد شادا دے ملی گیت دا ہک حصہ بطور نمونہ کلام ڈیکھو:

میڈے دل دی ہے جاگیر وطن
اے ماکھی مکھن تے کھیر وطن
اینڈے نال ہے میکوں پیار بہوں
ہینکوں پیار کراں پروار بہوں
محبوب والی تصویر وطن
میکوں خون دے نال سجائی بیٹھوں
اساں پتر تے ویر کھائی بیٹھوں
سبھ وطنان توں ہے امیر وطن

(۳۱)

لودھراں دا مزدور شاعر مستری اعجاز دا شمار سرائیکی زبان و ادب دے نامور شعراء کرام وچ تان نی تھیندا مگر ایندی شاعری فنی تے فکری ڈوبائیں حوالیں نال معتبر ہے۔ ایندے شعری موضوعات مقامی ہن۔ ایندے شعری موضوعات وچ مقامی بندے تے بندے کوں درپیش مسائل کوں موضوع بیان بنایا گئے۔ مستری اعجاز زیادہ

تعلیم یافتہ نا ہوؤں دی وجہ نال شعری حوالیاں نال مقبولیت دا حامل نی کر سگیا۔ مستری اعجاز سرائیکی ادب وچ گیت دی تخلیق کیتی تے انہاں گیتاں کوں ملک دے کئی گلوکاراں گائے۔ مستری اعجاز دے انہاں گیتاں وچ ملی گیت وی شامل بن۔ مستری ارشاد دے انہاں ملی گیتاں وچوں ہک گیت دے بول ملاحظہ فرماؤ۔

ایہ ساڈا پاکستان ہے سئیں
اساں ایندے سئیں اے ساڈا سئیں
ساڈی این توں جند قربان ہے سئیں

اے مالک پنج دریاواں دا
جنگل تے جب صحراواں دا
سب ملکاں دا سلطان ہے سئیں

ایندا سوہنا شہر ہور وی ہے
من بھاندا کوئٹہ پشتور وی ہے
ساڈا مان اتھاں ملتان ہے سئیں

(۳۲)

مندرجہ بالا شعراء توں علاوہ وی لا تعداد شعراء نے ملی شاعری لکھی ہے۔ سرائیکی زبان و ادب نال منسلک تمام گیت نگار شاعراں نے ملی گیت ضرور لکھن مگر نمونے دے طور تے چند ہک شعراء دے منتخب گیتاں دے بول شامل کیتے گئے۔
اظہار محبت:

محبت ہک فطری عمل ہے انسان سمیت ہر ذی روح لفظ محبت کنوں نا صرف آشنا ہے بلکہ محبت دے این عظیم جذبے کوں محسوس وی کریندی ہے۔ انسان اپنی زندگی وچ مختلف اشیاء دی خوبصورتی کنوں متاثر تھیندے تاں اوندے دل وچ محبت دا جذبہ پیدا تھیندے۔ انسان اپنی محبت دے این اظہار کیتے جیڑھا رستہ منتخب کریندے اونکوں منفرد اسلوب تے انفرادیت دا حامل بناؤں دی غرض نال لفظاں دا ویس پوا تے شاعری دا رنگ ڈیندے۔ گیت او شعری صنف ہے جیندے ذریعہ دے نال اپنے جذبات دا اظہار کیتا ویندے۔ سرائیکی گیت جتھاں وسعت بیان تے موضوعات دے نال بھر پور ہے اتھائیں این گیت دا ہک بنیادی موضوع اظہار محبت وی ہے۔ سرائیکی گیت نگاراں وچوں ہر ہک گیت نگار اظہار محبت دے عنوان نال لکھے۔ نذیر ملانہ سرائیکی گیت نگاری وچ ہک سنجاپو ناں ہے۔ نذیر ملانہ دی گیت نگاری دا ہک وڈا موضوع اظہار محبت وی ہے۔ انہاں دے لکھے ہوئے گیتاں کوں ملک دے معروف و نامور گلوکاراں اپنی آواز وچ ریکارڈ وی کروائے تے انہاں گیتاں جگ مشہوری وی کمائی ہے۔ اجمل ساجد دا گایا ہویا نذیر ملانہ دا ہک گیت "دل اڑ گئی تیڈے نال وے" اپنی مقبولیت دی وجہ نال زبان زد عام گیت دی حیثیت رکھدے۔ این گیت دے کجھ بول ڈیکھو:

سن اٹھاں دے چنوال دے دل اڑ گئی تیڈے نال وے
میں نازک جٹی روپی دی میڈا رکھیں آپ خیال وے

میں ٹوبھے ٹردی ویندی نی میں سر تے دے چیندی نی
میڈے کردے لمبے وال وے دل اڑ گئی تیڈے نال وے

میڈی سینگیاں دے وچ شو سوہنی جینویں چنبے دی خوشبو سوہنی
میڈی موراں وانگوں چال وے دل اڑ گئی تیڈے نال وے

(۳۳)

سرائیکی گیت نگاری دا ہک اہم ناں فدا سمن آبادی دا وی آندے۔ فدا سمن آبادی دے لکھے ہوئے متعدد گیت مقبول عام تھین۔ ایندی گیت نگاری دا ہک اہم تے وڈا موضوع اظہار عشق یا اظہار محبت وی ہے۔ فدا سمن آبادی دے لکھے ہوئے گیتاں کوں ملک دے نامور تے معروف گلوکاراں وی گائے۔ فدا سمن آبادی دا ہک جگ مشہور گیت "ٹھر ونجاں تیڈے ناں توں" جینکوں ملتان دی معروف خاتون گلوکارہ کوثر جاپانی سمیت متعدد گلوکاراں اپنی آواز وچ ریکارڈ کرائے۔ اے گیت اظہار محبت دا موضوع رکھدے۔ گیت دے کجھ ابتدائی بول وی ملاحظہ فرماؤ۔

ٹھر ونجاں تیڈے ناں توں ٹھر ونجاں تیڈے ناں توں
سانوں کئی شے ڈھول پلائی ہے ای نوہیں لہندا ساڈے ہاں توں

مینوں پیار چاہیدے تیرا نئیں چاہیدا زر تے مال اے
رو رو کے تیری خاطر ہو گئیاں اکھیاں لال اے

دل بہوں اداس رہندا اے میڈا یار کئی ڈینہاں توں

ٹھر ونجاں تیڈے ناں توں ٹھر ونجاں تیڈے ناں توں
سانوں کئی شے ڈھول پلائی ہے نویں لہندا ساڈے ہاں توں
(۳۴)

سرائیکی گیت نگاری وچ ہک ناں نجف علی شاہ دا وی آندے۔ نجف علی شاہ آپنے منفرد موضوعات دی بدولت سنجاتے ویندن۔ نجف علی شاہ روایتی موضوعات تے وی گیت لکھن۔ انہاں دے گیتاں دے اہم موضوعات وچ ہک موضوع عشق تے پیار و محبت دا وی ہے۔ نجف علی شاہ دے لکھے ہوئے گیتاں کوں معروف گلوکاراں آپنی آواز وچ ریکارڈ وی کروائے۔ نجف علی شاہ دا ہک جگ مشہور گیت "پھلاں والا چولا" اظہار محبت دا ہک اہم ترین گیت ہے۔ این گیت دے چند ہک بول ملاحظہ فرماؤ۔

توں چن وانگوں سوہنا این دلیر تے جانی
پھلاں والا چولا ہے تیڈی نشانی

سچن تیڈی چاہت دے انداز وکھرے
بلیاں تے شوخی اداواں وچ نخرے

جوانی کوں میڈی بنایا دیوانی
پھلاں والا چولا ہے تیڈی نشانی

(۳۵)

مندرجہ بالا گیت نگاراں توں علاوہ وی متعدد گیت نگاراں این موضوع تے گیت لکھن۔ اظہار محبت کہیں ہک خاص شاعر دا موضوع نی بلکہ سرائیکی گیت نگاری دا موضوع ہے تے این موضوع تے ہر ہک گیت نگار آپنے تئیں طبع آزمائی کیتی ہے۔
قول و قرار:

انسان ہک معاشرتی جاندار ہے۔ انسان تن تنہا زندگی نی گزار سگدا۔ اونکوں زندگی گزارن کیتے مختلف اوتار وچ کئی انساناں دی ضرورت درپیش راہندی ہے۔ انسان جئیں ولہے مشترکہ زندگی دا آغاز کریندے تاں او ہک معاشرہ ترتیب ڈیندے۔ انسانی معاشرہ انسان کوں انسان دے قریب کریندے۔ انسان دی قربت اونکوں ڈوجھے انساناں نال تعلقات قائم کرن تے مجبور کریندی ہے۔ انسان محبت کردے تاں اونکوں این محبت دا پروانہ پہنچاؤن تے محبت تے ثابت قدم راہون کیتے ڈوجھے انسان ناں قول و قرار کرن پوندن۔ انسان دے اے سبھے قول و قرار انسان کوں اوندے جذبات دے اظہار دا ذریعہ وی فراہم کریندن۔ انسانی جذبات دے اظہار دے نال ہی گیت جنم گھندے۔ سرائیکی زبان ہک فصیح زبان ہے این زبان وچ گیتاں دی تعداد ان کھٹ ہے۔ سرائیکی گیت آپنے منفرد تے مقامی موضوعات دے نال دنیا بھر وچ نا صرف معروف ہن بلکہ غیر سرائیکی لوک دی انہاں گیتاں کوں انہاں دی غنایت تے لفظی کشش دی وجہ نال نہ صرف سنن بلکہ گاندے وی ہن۔ ڈیرہ اسماعیل خان دے ہک گیت نگار نصیر سرمد سائروی سرائیکی گیت نگاری دا ہک اہم ستون ہے۔ نصیر سرمد سائروی دے گیتاں دے موضوعات وچ نا صرف عشق و محبت، ہجر و فراق ہے بلکہ اوندے گیتاں وچ محبوب نال کیتے گئے قول و قرار وی ہن۔ نصیر سرمد دے اے گیت کئی معروف گلوکاراں آپنی آواز وچ ریکارڈ کرائیں تے انہاں گیتاں کوں ریڈیو، ٹی وی توں مختلف اوقات وچ نشر وی کیتا ویندا رہ گئے۔ نصیر سرمد دا ہک گیت جیندا موضوع قول و قرار ہے دے کجھ بول ملاحظہ فرماؤ:

ہے عرض میڈی دا غرض ڈھولا
لا کے نبھاؤن ہے فرض ڈھولا

توں جان منگسیں میں جان ڈیساں
ایمان منگسیں ایمان ڈیساں
دل دے امنگاں تے ارمان ڈیساں
توں جے شے وی منگسیں پنل خان ڈیساں

میری سر نئیں لہیساں تیڈے قرض ڈھولا
ہے عرض میڈی دا غرض ڈھولا
داکے نبھاؤن ہے فرض ڈھولا

(۳۶)

سرائیکی گیت نگاری دا ہک اہم ناں ملک ممتاز احمد زاہد وی ہے۔ ملک ممتاز احمد زاہد سرائیکی زبان دے معروف شاعر تے گیت نگار ہن۔ انہاں دے گیتاں دے بنیادی موضوعات وچ عشق و محبت، حسن پرستی تے ہجرو فراق ہے۔ انہاں دی شاعری وچ روایتی مذہبی شاعری وی ملدی ہے۔ ممتاز احمد زاہد دے لکھے ہوئے گیت انہاں دے شعری مجموعیاں دا حصہ وی ہن۔ اے گیت مختلف اوقات وچ نا صرف ریڈیو تے ٹی وی توں نشر تھین بلکہ مختلف اوقات وچ انہاں دے گیتاں کوں متعدد مقامی گلوکاراں گایا وی ہے۔ انہاں دا ہک گیت جیندے وچ گیت نگار محبوب نال قول و قرار کریندا نظر آندے دے کجھ بول ملاحظہ فرماؤ:

میڈا دل دار سانول یار
کرو بن یار او ہے گھڑیاں
کیتے بن جیڑھے قول اقرار

میڈا دل دار سانول یار

آہک واری توں لچ پرور
تیڈی بو کے رلاں در در
نا تہندی ہنی اینویں دلبر

میڈا دل دار سانول یار

(۳۷)

سرائیکی شاعری دا نامور ستارہ امان اللہ ارشد وی سرائیکی گیت نگاری دی روایت وچ اپنا حصہ ملائے۔ امان اللہ ارشد دے گیتاں دے موضوعات مقامی تے روایتی ہن۔ امان اللہ ارشد دے لکھے ہوئے گیت ریڈیو، ٹی وی توں وی نشر تھی چکین تے انہاں گیتاں کون مقامی تے عالمی شہرت یافتہ گلوکاراں اپنی آواز وچ ریکارڈ وی کرائے۔ امان اللہ ارشد اپنے گیتاں وچ جتھاں محبوب نال محبت دا اظہار کریندن تاں اتھانیں او محبوب نال قول و قرار کریندے وی نظر آندن۔ امان اللہ ارشد دے ہک گیت دے کجھ بول ملاحظہ فرماؤ:

تیڈے وعدے توڑ دے بن مابی
بن من بھانویں نہ من مابی

باویں آہدا چھوڑ نا ویساں میں
تیڈا زندگی ساتھ نبھیس میں
تئیں چاتیاں قسماں ہن مابی

بن من بھانویں نہ من مابی

(۳۸)

سرائیکی گیت نگاری وچ تقریباً ہر گیت نگار نے قول و قرار دے عنوان نال گیت لکھن۔ اے گیت اپنے موضوعات دے حوالے نال مقبول وی تھین تے انہاں گیتاں وچ چند ہک گیت تاں زبان زد عام وی رہ گئین۔ سرائیکی گیتاں دی تعداد دے متعلق گالھ کیتی ونجے تاں اے اپنے منفرد موضوعات دی بدولت دنیا بھر وچ مقبول ہن۔ سرائیکی گیت نگاری دا اے پندھ جاری و ساری ہے۔ امید ہے جو مستقبل وچ مزید نویں موضوعات تے وی گیت لکھے ویسن۔

حوالہ جات

- ۱۔ میرا جی ، گیت مالا، لاہور ، کتب خانہ ادبی دنیا، ۱۹۳۹ء، ص ۵
- ۲۔ میرا جی گیت ہی گیت، دہلی ، ساقی بک ڈپو، ۱۹۴۴ء، ص ۱۳
- ۳۔ سجاد حیدر پرویز ، ڈاکٹر، مختصر تاریخ زبان و ادب ، سرائیکی، اسلام آباد، مقتدرہ قومی زبان، ۲۰۱۷ء، طبع ششم، ص ۱۸۵
- ۴۔ ایضاً
- ۵۔ مقبول سمیجہ بادی ، مشمولہ: ٹھر ونجاں تیڈے ناں توں، مرتبہ: شاہد دھریجہ ، ملتان جھوک پرنٹرز، ۲۰۰۴ء، ص ۱۵
- ۶۔ اشرف حسین کشور، جٹی نخرے باز ، ملتان، جھوک پبلشرز، ۲۰۰۸ء، ص ۱۲
- ۷۔ ایضاً

- ۸۔ شوکت بھٹی ، حق دا ہوکا، ملتان ، دھریجہ پرنٹنگ پریس، ۱۹۹۹ء، ص ۴۴
- ۹۔ اشرف حسین کشور، جٹی نخرے باز ، ملتان، جھوک پبلشرز، ۲۰۰۸ء، ص ۱۴
- ۱۰۔ صادق تھپیم مونجہ، ڈیرہ غازی خان ، حماد پرنٹنگ پریس، ۱۹۹۴ء، ص ۳۴
- ۱۱۔ فیض محمد دلچسپ ، صوفی ، چندر تارے، مرتبہ دلنور نور پوری ، ملتان، جھوک پرنٹرز، ۱۹۹۴ء، ص ۹
- ۱۲۔ منیر بلوچ، اکھریں دے پھل، ملتان ، جھوک پبلشرز، ۲۰۰۲ء، ص ۶۵
- ۱۳۔ شاکر شجاع آبادی ، خدا جائے، ملتان ، جھوک پبلشرز، ۲۰۰۱ء، ص ۲۴
- ۱۴۔ شاکر شجاع آبادی، روسیوں توں دھاڑیں مار کے میڈے مرے دے بعد، مرتبہ زید جعفری ، ملتان ، مخدوم پبلشرز ، ۲۰۰۱ء، ص ۱۴
- ۱۵۔ مصطفی شانی، مشمولہ : کملی نہ لا اکھیاں، مرتبہ ، جام منیر نریجہ، ملتان دلنور سرائیکی پبلیکیشنز، ۲۰۰۵ء، ص ۱۲، ۱۳
- ۱۶۔ اکرم قریشی، کلام اکرم قریشی، ڈیرہ غازی خان، بزم اکرم، ۲۰۰۳ء، ص ۴۳
- ۱۷۔ مشتاق دلے والوی، ڈھولہ نکا جو ہے ، مرتبہ ، شاہد دھریجہ، ملتان، جھوک پبلشرز، ۲۰۰۴ء، ص ۱۲، ۱۳
- ۱۸۔ مظہر نیازی، ساڈے کپڑاں کوں بھا لگ گئی، مرتبہ: راحت امیر نیازی، ملتان، صدق رنگ پبلی کیشنز، ۲۰۱۰ء، ص ۸
- ۱۹۔ کاشف چوہان، شبشہ، ڈیرہ غازی خان، فرید سرائیکی سنگت، ۱۹۹۳ء، ص ۴۲
- ۲۰۔ مقبول سمیجہ آبادی ، مشمولہ ، ابا میڈی شادی کر ، مرتبہ شاہد دھریجہ ، ملتان جھوک پرنٹرز، ۲۰۰۹ء، ص ۱۵، ۱۴
- ۲۱۔ مجید انجم باروی، لُک چھپ، ملتان، جھوک پبلشرز، ۲۰۰۳ء، ص ۳۲
- ۲۲۔ نوبہار دولتانہ، عکس نوبہار، ملتان ادب رنگ پبلی کیشنز، ۲۰۰۳ء، ص ۱۰۸، ۱۰۷
- ۲۳۔ مقبول گیلانی، ڈاکٹر، سرائیکی زبان و ادب ، ایک تاریخ ایک جائزہ، ملتان ، جھوک پبلشرز، ۲۰۱۳ء، ص ۷۷
- ۲۴۔
- ۲۵۔ مجید احمد ساگر، دنیا پوری ، میکوں پینگہ جھٹا، ملتان ، جھوک پرنٹرز ۲۰۰۸ء، ص ۶۸
- ۲۶۔ نجف علی شاہ ، منوتی، بکھر، سانول پبلی کیشنز، ۱۹۹۶ء، ص ۵۸
- ۲۷۔ مصطفیٰ مستو، کونج قطاراں، مظفر گڑھ، صابر ، سرائیکی ادبی سنگت، ۱۹۹۶ء، ص ۳۲
- ۲۸۔ محمد اجمل خاموش، مہر، تانگہ، ملتان، جھوک پبلشرز، ۲۰۰۷ء، ص ۱۴۱، ۱۴۲
- ۲۹۔ نصر اللہ خان ناصر، ڈاکٹر، "سرائیکی شاعری دا ارتقاء" ملتان، سرائیکی ادبی بورڈ، ۲۰۰۷ء، ص ۲۱۲
- ۳۰۔ بہار النساء بہار، "چھل بل اکھیں"، ملتان سرائیکی ادبی بورڈ، جون ۱۹۹۴ء، ص: ۳۳
- ۳۱۔ خلیل احمد شودا، مستوئی، "سچے پھل پیار دے"، فاضل پور شودا سرائیکی ادبی سنگت، ۱۹۹۸ء، ص: ۹
- ۳۲۔ محمد ارشاد، مستری، "تکھ سجن دے"، ملتان، مخدوم پبلشرز، ۲۰۰۲ء، ص: ۲۶
- ۳۳۔ نذیر ملانہ، مشمولہ، "دل اڑ گئی تیڈے نال وے"، مرتبہ: شاہد دھریجہ، ملتان، دلنور سرائیکی پبلشرز، ۲۰۰۴ء، ص: ۲
- ۳۴۔ فدا سمن آبادی، مشمولہ: ٹھر ونجاں تیڈے ناں توں، مرتبہ: شاہد دھریجہ، ملتان، دلنور سرائیکی پبلی کیشنز، ۲۰۰۴ء، ص: ۲، ۳
- ۳۵۔ نجف علی شاہ، "منوتی"، بکھر، سانول پبلی کیشنز، ۱۹۹۶ء، ص: ۳۳
- ۳۶۔ نصیر سرمد، سائروی، "سوجھلا"، ڈیرہ اسماعیل خان، التتویر پبلی کیشنز، ۱۹۹۸ء، ص: ۱۲۴
- ۳۷۔ ممتاز احمد زاہد، "ڈسکیاں"، لیاقت پور، بزم فیض، ۱۹۸۰ء، ص: ۹۲
- ۳۸۔ امان اللہ ارشد، "سک دا سانوں"، بہاولپور، دلنور سرائیکی پبلی کیشنز، ۱۹۹۶ء، ص: ۶۹